

İŞİTME ENGELLİ ve SAĞIR BİREYLERE
YÖNELİK
**HUKUKİ İZLEM ve
TESPİT RAPORU**

Av. Zeynep ÇAKIR

Av. Sinan TAŞDEMİR

İŞİTME ENGELLİ VE SAĞIR BİREYLERE YÖNELİK HUKUKİ İZLEM VE TESPİT RAPORU

ÖNSÖZ

İşbu raporun tanzim edilme amacı işitme engelli ve sağır bireylerin adalet sisteminde yaşadıkları sorunları ortaya koymak ve bu konuda hazırlanan birtakım projeleri ve araştırmaları kaynak olarak gösterip hepsini tek bir kaynak altında yaygınlaştırmaktır. Zira ülkemizde halen işitme engelli ve sağır bireylerin adalete erişim noktasında yaşadıkları sıkıntılar bilinmemekte, bilinse de göz ardı edilmektedir. Adliyelerde, noterlerde, duruşma salonlarında, mahkeme kalemlerinde, icra müdürlüklerinde yaşanan sorunların tespit edilerek rapora aktarılması ve bu raporun bu alanda çalışan avukatlar ve Sivil Toplum Örgütleriyle zenginleştirilerek hukuk alanında bir kaynak olarak kullanılması, sorunların bilinirliğini ve çözüme kavuşturulmasını kolaylaştıracaktır. Bir odada büyük bir filin olduğu herkesçe bilinmekte ancak bu sorunu kimse dile getirememektedir. Sadece işitme engelli ve sağır bireylere yönelik değil aynı zamanda işitme engelli meslektaşlara yönelik tespit edilen sorunların da dile getirilmesi zorunluluğu doğmuştur. Erişilebilirlik, ayrımcılık gibi birçok alanda yaşanan spesifik sıkıntılar objektif bir şekilde aktarılmaya çalışılmıştır.

Tespitte yaşanan en büyük sorunlardan bir tanesi işitme engelli meslektaşların tespit edilmesi ve dayanışmaya çağrı noktasında karşılaşılan zayıflık ve isteksizliktir. Ülkemizde işitme engelli ve sağır bireylerin sayısı 2,2 milyondur. Bu kadar çok sayıya rağmen işitme engelli/ sağırlara yönelik bir rapor hazırlanmaması ve birtakım tespitlerin yapılamaması, yapılsa bile çözüm önerilerinin uygulanmaması oldukça üzücü bir hadisedir. En azından bu alanda bir farkındalık yaratmak ve işitme engelli/ sağır bireylerin adalete erişimde yaşadıkları sorunları dile getirmek, raporun oluşturulmasındaki diğer hedeflerden bir tanesidir.

Raporda, bu alanda yoğun çalışan Sivil Toplum Kuruluşların temsilcilerine, bu STK'larda çalışan meslektaşlara ve daha öncesinde tespit amaçlı oluşturulan ancak yaygınlaştırılmayan kaynaklara yer verilmiştir. Raporlamaya başlarken, işitme engelli- sağır, cihaz- implant, işaret dili, indüksiyon döngü sistemi, cihaz ara farkı gibi tanımları açıklamak raporun sonrasında yer alan sorunların anlaşılmasını kolaylaştıracaktır. Zira bu tanımların toplumca da bilinmemesi ve açıklık getirilmemesi oldukça karışık bir sosyolojik soruna yol açmaktadır. Bunu en başından önlemek amacı ile tanımlara ve ilgili mevzuatlara yer verilecektir. Ardından adalet saraylarında, noterlerde, mahkeme salonlarında yaşanan somut olaylara ve sorunlara nasıl çözümler getirilmesi gerektiğine dair görüşlere yer verilecektir.

Bir birey adalete erişemiyorsa, sorun adaletin kendisinde değil, yürüdüğü yolun engebeli olmasındadır. Ve bu rapora görüşlerini sunan, faydası dokunan herkese teşekkür ederek, iki dernek temelinde oluşturulan bu raporun faydalı olmasını temenni ederiz.

İşitme Engelliler ve Aileleri Derneği & Van İşitme Engelliler ve Aileleri Derneği

Avukatları

Av. Zeynep Çakır - Av. Sinan Taşdemir

1. KAVRAMLAR VE TANIMLARI

Toplumda en çok karıştırılan hususlardan bir tanesi; işitme engeli ve sağır kavramı arasındaki ince ayrımdır. Yine aynı şekilde işitme cihazı ve implant için de aynı karışıklıklar meydana gelmektedir. Bu konuya netlik getirmek açısından aşağıda bazı kavramlara yer verme zorunluluğu doğmuştur.

- **Engelli:** 5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanunda yapılan tanıma göre; fiziksel, zihinsel, ruhsal ve duyuşal yetilerinde çeşitli düzeyde kayıplarından dolayı topluma diğer bireyler ile birlikte eşit koşullarda tam ve etkin katılımını kısıtlayan tutum ve çevre koşullarından etkilenen bireydir.
- **İşitme;** sesin dış, orta ve iç kulağımızdan geçerek işitme sinirine ve buradan da beyne ulaşarak yorumlandığı bir süreçtir. Tıp literatüründe 3 tip işitme kaybı vardır.
 - **İletim Tipi İşitme Kaybı:** Dış kulaktan veya ortak kulaktan geçen sesin iç kulağa (koklea) ulaşması engellendiğinde oluşur. Bu, mikrotia ve atrezi gibi rahatsızlıklardan ve kronik kulak enfeksiyonlarından kaynaklanabilir. Down, Goldenhar ve Treacher Collins gibi sendromlu bireylerde görülme sıklığı daha çoktur.
 - **Sensorinöral İşitme Kaybı:** Bir kulakta veya her ikisinde birden, tümör, viral enfeksiyonlar, Menière hastalığı, ilaçlara karşı advers reaksiyonlar ve kafa veya kulak yaralanmaları neticesinde oluşabilen kayıptır.
 - **Mix tip işitme kaybı:** İletim tipi işitme kaybı ve sensorinöral işitme kaybının bir kombinasyonudur.
- **İşitme Engelli - Sağır:** Yukarıda sayılan işitme kayıplarından birine sahip olan ve duyabilmek için işitme cihazı veya biyönik kulak (implant) kullanan kişidir. İşitme engelli terimi, işitme kaybı olan kişilere verilen genel bir tanım olmakla birlikte daha çok odyolojik bir temele dayanmaktadır. Aynı zamanda bir sağır kültürüne ait olduğunu hisseden bireyleri ve engelli olduklarını kabul etmeyen kişileri de kapsayan bir terim olup genel bir tabir olarak kullanılmaktadır. Sağır kültürü tamamen işaret diline dayalı bir kültür olup odyolojik nedenler gözetilmeksizin bu kültürün özelliklerini taşıyan ve işitme kaybı olan bireyler de “**sağır**” olarak tanımlanmaktadır.
- **İşitme Cihazı – İmplant:** İşitme cihazı sesleri akustik olarak artırır; sesi alır, büyütür ve normal işitme kanalına gönderir. Eğer iç kulak hasar görmemiş ise ve kişide iletim tipi kayıp yok ise işitme cihazı ile hayatını idame ettirebilmektedir. Ancak iç kulak zarar görmüş ise o zaman kişi Koklear İmplant denilen implantı kullanmalıdır. Zira implant sistemi sesleri, işitme siniri için elektriksel uyarıya dönüştürür. İç kulakları zedelenen kişiler için Koklear İmplant oldukça uygun olup iletim tipi işitme kaybı olan ve işitme cihazından verim alamayan kişiler ise kemik tipi implant (Baha) kullanırlar. İmplantlar cerrahi operasyon ile uygulanır. İşitme cihazları ve implantlar Devlet tarafından kısmi olarak karşılanmakta olup bireyler ara fark ödeyerek cihazı işitme merkezlerinden satın almaktadır.
- **Türk İşaret Dili:** Türkiye ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’ndeki işitme engelliler tarafından kullanılan dildir. El, jest ve mimiklerin çok kullanıldığı ve genelde sessiz olan bir dil olup gramer yapısı farklıdır. Dudak okuma ile birlikte desteklenir. Sağır Kültüründe iletişim dili olarak kullanılır.
- **Dudak okuma:** Bir insanın konuşmayı yalnızca görsel ipuçlarıyla anlamasını sağlayan bir iletişim tekniğidir. İşitme engelliler ve sağırlar karşı tarafın seslerini duyamadığında daha iyi anlamak için dudak bölgesine bakarak iletişim kurmaya çalışırlar. Vokal konuşma, her ses için belirli özel ağız şekillerini içerir; bir dudak okuyucusu bu şekilleri tanımayı ve yorumlamayı öğrenir.

- **İndüksiyon döngü sistemi:** İşitme engelli bireyler, işitme cihazı kullanmalarına rağmen kapalı ve/veya kalabalık alanlarda işitme güçlüğü çekmektedirler. Çevredeki diğer sesler, işitme engelli bireylerin sesleri algılayabilmelerini zorlaştırmaktadır. Toplantı salonları, havaalanları, tren garları gibi toplu ulaşım alanları, bankalar, sinema, tiyatrolar, alışveriş merkezleri, adliyeler gibi ses yoğunluğunun fazla olduğu alanlarda indüksiyon döngü sistemleri kullanılmaktadır. Bu sistem, sahip oldukları amplifikatör ile ortamdaki gürültüleri ve diğer sesleri süzerek işitme cihazı kullanıcısına sadece indüksiyon döngü sistemi üzerinden gelen manyetik dalgaları iletir. Böylece işitme engelliler, birçok işitme cihazının algılayabildiği indüksiyon döngü sistemleri sayesinde ortamdaki gürültüleri duymadan rahatça iletişim kurabilmelerini sağlar.
- **FM sistemi:** Sesi kaynağından direkt olarak kulağa aktaran kablosuz bir sistemdir. Bir adet FM mikrofonundan ve bir ya da iki FM alıcısından oluşmaktadır. FM mikrofonu bir radyo vericisine bağlı olan ya da bu vericinin içinde olan bir mikrofondur. Mikrofon, genellikle dinlemek istediğiniz bir kişinin sesi olan sinyali alır. Verici daha sonra bu sinyali radyo dalgaları aracılığıyla direkt olarak FM alıcısına gönderir. FM alıcısı ise işitme cihazına bağlıdır. Ses işitme cihazına gönderilir, işitme cihazı doğru amplifikasyonu uygular ve ses sanki konuşmacı çok yakın bir mesafeden konuşuyormuş gibi duyulabilir.
- **Canlı Deşifre:** Konferanslarda, seminerlerde, toplantılarda ve bu tür etkinliklerde ses kayıt cihazıyla konuşmacıların yaptığı konuşmaların anında dinlenerek deşifre edilmesidir. Ülkemizde özellikle altyazı sistemi sayesinde videoları ve konuşmaları anlayan işitme engelliler için konferans ve toplantılarda kullanılan bir sistemdir.

2. ADALETE ERİŞİMDE YAŞANAN SORUNLAR

İster kendisine açılmış davanın duruşmasına katılmak için adliyeye gelen bir işitme engelli vatandaş olsun, ister işaret dili ile anlaşan ancak kendisine şiddet uygulayan kocasını şikâyet etmek için karakola gelip işaret dilini bilen kimseyi bulamayan bir sağır kadın olsun, ister işitme cihazındaki sisteme rağmen duruşma salonunda indüksiyon döngü sistemi olmadığı için tüm duruşma boyunca bütün gürültüyü duymak zorunda kalan işitme engelli bir avukat olsun hepsinin ortak bir sorunu olduğu gerçeğini göz ardı etmemek gerekir: **Adalete Eriş(ememek)im**

İşaret dili ve işitme cihazı/implant kullanımına ilişkin dikkat çekmenin yanı sıra 5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanun ve Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Sözleşmesi'nde, üstünde durulan ancak uygulanmayan, ne zaman uygulanacağı da bir türlü anlaşılabilen "erişilebilirliğin" öneminden bahsetme zorunluluğu doğmuştur. Bu konuları daha iyi inceleyebilmek için Adalete Erişimde yaşanan başlıklar altında irdelemek gerekmektedir.

Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Sözleşmesi 13. Maddesinde "1) *Taraf Devletler, engellilerin diğerleriyle eşit bir şekilde adalete etkili erişimini sağlamalıdır. Bunun için usulü ve yaşa uygun uyumlaştırmalar yapılmalı ve soruşturma ve diğer hazırlık aşamaları dâhil tüm hukuki işlemlerde tanıklık etmeleri dâhil doğrudan ve dolaylı olarak katılımları kolaylaştırılmalıdır.* 2) *Taraf Devletler engellilerin adalete etkili bir şekilde erişimini sağlamayı kolaylaştırmak için polis ve cezaevi personeli dâhil adalet sistemi içerisinde çalışanların gerekli eğitimi almalarını sağlamaktadır*" şeklinde düzenlenen hükmü ile ülkemizde işitme engelli ve sağır bireylerin adalete erişimi için gerekli aksiyonların alınması gerektiği belirtilmiştir. 2022 yılı itibarıyla sadece 19 Adliye'nin erişilebilirlik sertifikası almış olması da, engelli bireylerin adalete erişimde ciddi zorluklarla karşılaştıklarını ortaya koymaktadır. Türkiye'nin sözleşmenin yükümlülüklerini gerçekleştirme ve işlerliğini sağlama konusunda Avrupa ülkelerinin gerisinde kaldığı üzücü bir gerçektir.¹

¹ Van Barosuna kayıtlı ve Van İşitme Engelliler ve Aileleri Derneği Avukatı Sinan Taşdemir tarafından kaleme alınan rapordan alınmıştır.

A-ADLİYELERDE YAŞANAN SORUNLAR²

1. Türk Ceza Muhakemesi Kanunu Madde 150; uyarınca, şüpheli/sanık işitme ve konuşma engeli olan bir kişi ya da kendisini ifade etme derecesinde engeli olan bir kişi ise, müdafî bulunmadığı hallerde istemi aranmaksızın bir müdafî görevlendirilir. Sağır bir birey Türk İşaret Dili ile iletişim kurabilmektedir. Ancak Müdafî atanırken müdafî ile iletişim kurmasını sağlayacak İşaret Dili Tercümanı ataması yapılmamaktadır çünkü buna yönelik bir düzenleme mevcut değildir. Bu eksiklik sebebi ile işitme ve konuşma engelli şüpheli/sanık, işaret dili bilmeyen müdafî ile iletişim kuramayacak, "**savunma hakkını**" etkin kullanamayacaktır. **İlgili kanunlarda işaret dili tercümanı konusunda boşluklar mevcuttur, yeni düzenlemelerle boşlukların tamamlanması gerekmektedir.**
2. Yapılan bir araştırmaya göre, işitme, konuşma engelli ve sağır bireyler, adalet saraylarında işaret dili tercümanı imkânı bulunmadığını bildikleri için adliyeye gitmediklerini belirtmektedir. Müracaat savcısının yanında işaret dili tercüman olursa veya kendilerine bir tercüman eşlik ederse adliyeye özgür bir şekilde hak ihlali ve ayrımcılık şikâyeti yapmaya gidebileceklerini ifade etmektedirler. Savcılığa gittiklerinde tercüman istediklerini ancak müracaat masasındaki polis memurlarının işaret dili bilmedikleri için kendilerinin tercüman taleplerini anlaşılmadığından yerine getirilememesinden yakınmaktadırlar. "**En büyük ayrımcılık, iletişimsizliktir**" diyerek bu konunun yapılacak bir mevzuat düzenlemesi ile çözüme kavuşturulması gerektiği kanaatindeyiz.
3. İşitme, konuşma engelli ve sağır bireyler herhangi bir suç ile karşı karşıya kaldıklarında savcılığa şikâyetle bulunmakta zorluk çekmektedirler. Çünkü Adliyelerde iyi derecede işaret dili bilen memurlar bulunmadığı gibi işitme ve konuşma engelli/ sağır bireyin adli sürecine ilişkin tüm süreci kapsayan kolaylaştırıcılar da mevcut değildir. Örneğin engelli bireye şikâyet formu verilse dahi kişi bu formu anlamamaktadır. Çünkü anadili işaret dilidir. Bu nedenle de Türkçe dilbilgisi şikâyet başvuru formunu anlamak ve doldurmak için yetersizdir. **Şikâyetin/ihbarın önce tercüman tarafından işaret dili ile alınması sonra da bir zabıt kâtibine yazdırılması gerekmektedir.**
4. Adalet Sarayları ziyaret edildiğinde bu kurumların tercüman yerine personellerine işaret dili eğitimi verdiklerini belirtmektedirler. Ancak bu eğitimler temel seviyede olup tercümanlık yapılabilecek seviyede değildir. (Örneğin, 3 aylık İngilizce kursları gibi) Verilen eğitim işaret dili tercümanı gelene kadar işitme engelliye yardımcı olmak içindir. (Hoş geldiniz. Lütfen bekleyin tercüman birkaç saat içinde geliyor vb.) Bir kişinin işaret dili tercümanı olabilmesi için "**sağır kültürüne**" hâkim olması ve en az 4-5 yıl saha deneyimi edinmesi gerekmektedir. **Bu nedenle asıl tercüman gelene kadar temel seviye TİD bilen kişilerin sağır bireylere yardımcı olması beklenmekte olup buna yönelik farkındalık eğitimlerinin verilmesi gerekmektedir.**
5. Adliyeler her sene bilirkişi işaret dili tercüman alımı yapmaktadır. Sosyal hizmetlerde görevli işaret dili tercümanları mahkeme huzurunda çeviri yaparken Adalet Bakanlığı tercüman listesinde olmadıkları için hâkim tarafından yeminli tercüman olarak sayılmamaktadır. Adliye önce bilirkişi tercüman listesindeki tercümana ulaşmaya çalışmaktadır. Ulaşamayınca tercüman için sosyal hizmetleri aramaktadır. **Oysa önce sosyal hizmetlerden ücretsiz tercüman talep edilmesi gerekmektedir. Tercüman eğer izinli veya görevdeyse bilirkişi tercüman listesine bakılması gerekmektedir. Bu uygulama işitme engelli/ sağır bireyin "adalete sorunsuz erişimi" için gereklidir. Ayrıca halen çoğu adliyede tercüman eksik olup ülkenin her yerinde adliyelerde İşaret Dili Tercümanı alımının yapılması gerekmektedir.**
6. Kaldı ki bu alımlarda işaret dili tercümanları için standart yoktur. Mevcut durumda bu işi yıllardır yapan ve annesi-babası işitme engelli olup işaret dilini çocukluğundan beri bilen (bu kişilere "CODA" denilmektedir) bir

² İşitme Engelliler ve Aileleri Derneği Başkan Yardımcısı Onur Cantimur tarafından ele alınan rapordan alınmıştır. Bu rapor dernek tarafından yürütülen " 1 İşaret 1000 Umut" projesinin sonucunda ortaya çıkarılmış olup aynı zamanda işbu raporun yazımında kaynak olarak kullanılmıştır. Bahse konu rapora şu linklerde ulaşılabilir : <https://www.ied.org.tr/wp-content/uploads/2020/08/3E-proje-sonuc-kitapci.pdf>
<https://www.ied.org.tr/wp-content/uploads/2020/08/3E-saha-arastirma-raporu.pdf>
<https://www.ied.org.tr/wp-content/uploads/2019/09/bir-isaret-bin-umut-kitapcik.pdf>

tercüman ile sadece 3 aylık halk eğitim veya benzeri kurumlardan eğitim alan sertifikalı kişiler de bilirkişiliğe kabul edilmektedir. Bu konuda yeterlilik için sadece en üst düzey sınav olan Milli Eğitim Bakanlığı'nın “*Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü Türk İşaret Dili Tercümanlık*” sınavından başarılı olmuş olanların bilirkişiliğe kabul edilmesi gerekmektedir aksi takdirde yanlış/ özensiz çeviriden ötürü işitme engelli/ sağır bireyler mağdur edilecektir. Kısa süreli eğitimlerde alınan sertifikaların 3 yıl geçerli olduğu yönetmeliklerde belirtilmiştir. Milli Eğitim Bakanlığı veya Yüksek Öğretim Kurumu, tercümanlık sınavlarını TOEFL, YDS sınavlarında olduğu gibi düzenli olarak yapmalı ve denetlemelidir. Bu denetim Adalet Bakanlığı Bilirkişilik Daire Başkanlığı gibi kurumlar aracılığı ile de gerçekleştirilmeli ve verilerin sertifikaların süresinin geçip geçmediği ayrıca kontrol edilmelidir.

7. Cihaz kullanan işitme engellilerin adalet saraylarında bankodaki görevlileri daha iyi anlayabilmelerini sağlayacak İD (İndüksiyon döngü) sistemleri bulunmamaktadır. İşitme cihazı kullanan engelli bireyler gürültülü ve yankılı ortamlarda söylenenleri anlamakta güçlük çekmektedirler. Adalet Bakanlığı'nın adliyelerdeki bankolarda ve mümkünse duruşma salonlarında İndüksiyon Döngü sisteminin kurulması yönünde bir bütçe oluşturması gerekmektedir. Oluşturulan bu bütçe ile özellikle büyük salonları olan mahkemeler başta olmak üzere tüm duruşma salonlarında, konferans salonlarında gerekli sistemin kurulması elzemdir. Adalet arayışı sadece “sağlıklı ve engelsiz” bireyler tarafından gerçekleştirilmemekte, toplumda işitme engelli/ sağır bireylerin de olduğu gerçeği göz ardı edilmemelidir.
8. Adliyelerde duruşmaların yapıldığı salonlarda hâkim kürsüsünde, tanık kürsüsünde ve avukat masalarında mikrofonlar mevcut olmasına rağmen çoğu hâkim tarafından kullanılmamaktadır. O mikrofonların aslında her duruşma salonunda olması ve duruşmalarda kullanılmasına dikkat edilmesi gerekmektedir. Ancak yaşanan birtakım somut olaylarda hâkimlerin işitme engelli bireylere yönelik olumsuz davranışlarıyla karşılaşılmasının yanı sıra mevcut mikrofonların kullanımı da engellenmektedir. İşitme engelli avukatların da duruşmalara girdiği gerçeğine rağmen mikrofonların kullanımının engellenmesi savunma faaliyetinin etkin bir şekilde yerine getirilmesini engellemektedir. **Bu nedenle mikrofonların, hâkimlerin takdirlerine bırakılmadan kullanılması gerekmektedir.**
9. İşitme engelli bireyler yurtdışında palantypist adı verilen “*canlı deşifre*” sistemine aşınadır. Örneğin kongre salonlarında konuşmacıların anlatımlarını direkt olarak ekrana yansıtılması bir “canlı deşifre” örneğidir. Böylece işitme engelli bireyler konuşmaları kaçırdıklarında ekranda yansıtılan canlı deşifreden kaçırdıkları kısımları görebilirler. Çünkü işitme engelli bireyler aynı zamanda gözleriyle duymaktadırlar. İşitme cihazının mevcut olması veya implant adı verilen “*biyonik kulak*” takılması kişilerin çok net bir şekilde duyabileceği anlamına gelmemektedir. Canlı deşifre sistemi duruşma salonlarında duruşmayı tutanağa geçiren “**zabit katipleri**”nce yerine getirilmektedir. Hâkimlerin söylediğini tutanağa geçiren kâtiplerin bu sistemi sayesinde işitme engelli bireyler ve avukatlar masada önlerinde bulunan ekrana bakarak hâkimin dediklerini görebileceklerdir. Bu gayet güzel bir sistem olup ülkemizde bu sistem oldukça zayıftır, güçlendirilmelidir. Zira duruşma salonlarında mevcut olup çalışır vaziyette bulunmayan ekranlar işitme engelli bireyleri ve işitme engelli avukatları zora sokabilmektedir. **Ekranın bozuk olması, çalışmıyor olması duruşma salonundaki düzenden sorumlu olması gereken hâkimler tarafından dikkate alınmamaktadır. Sadece duruşma esnasında düzenden sorumlu oldukları düşünülse de duruşma salonunda her detayı duruşma düzeni kapsamında olup hâkimler tarafından dikkate alınması gerekmektedir.**
10. Birçok işitme ve konuşma engelli bireyin adli yardımdan kurumunu bilmemektedir. Adli yardım ile ilgili bilgilendirmeler işaret dili çevirisi olmaması sebebiyle erişilebilir değildir. Ülke genelinde çoğu Barodaki Adli Yardım bürolarında İşaret Dili Tercümanı bulunmamakta, kişiler tercümanlarını adli yardım bürolarına gelirken yanlarında getirmektedir. Ya da alanda çalışan Sivil Toplum Kuruluşlarında gönüllü tercüman talebinde bulunmaktadır. Bu sorunun çözümü oldukça basittir. **Baroların engelli bireylere de hizmet verme yükümlülüğünde olduklarının bilinciyle; adli yardım birimlerinde görev alan çalışanlara işaret dili eğitimi verilmek hususunda gerekli özeni göstermelidir. Bunun yanında baroların adli yardımda görev alacak avukatlara işitme engelli/ sağır bireylere yönelik farkındalık içerikli işaret dili eğitimi vermeleri gerekmektedir.**

B- KOLLUK KUVVETLERİNDE YAŞANAN SORUNLAR:

1. Kolluk personellerinin çoğu, işitme ve konuşma engelli/sağır vatandaşların, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığına bağlı İl Müdürlüğünden ücretsiz İşaret Dili Tercümanı talep edebileceğini bilmemektedir. Şüpheli/mağdur/suçtan zarar gören vb. işitme ve konuşma engelli/ sağır birey için hem müdafî/vekil hem de tercüman çağırılması gerektiğine yönelik verilecek farkındalık eğitimlerinin artırılması gerekmektedir.
2. Mesai saatleri dışında Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı İl Müdürlüğünden tercüman talep edilememektedir. Barolardan 7/24 saat müdafî talep edilebileceği gibi tercüman da talep edilebilmesi gerekmektedir. **Gerekirse CMK sistemine entegre edilebilecek bir Nöbetçi Türk İşaret Dili tercümanı ile bu sistemin oluşturulması mümkündür. Böylece CMK sisteminden avukat atanırken “nöbetçi işaret dili tercümanı” sekmesi oluşturulup işaretlenmesi ile avukatın yanında tercüman da gelebilecektir.** Mahalleden, İBB İSMEK öğretmenleri, STK’lar, beşeri ilişkiler gibi farklı kanallardan tercüman arayışına girmek zorunda kalınmayacaktır.
3. Mağdur/şüpheli/sanık/tanık vb. işitme ve konuşma engelli/ sağır bireye adliye ve kolluk kuvvetlerinde kendisine tercümanlık eden işaret dili tercümanı yetersiz olabilmektedir. Bunun sebebi ise işaret dili tercümanlarının aldığı eğitimlerin yetersiz olması ve ilgili kurumlar tarafından denetlenmemesidir. Kişi bu tercümanla iletişim kuramadığında veya yanlış / yetersiz çeviri yapıldığında bunun için nereye, nasıl müracaat edeceğini bilmemektedir. **Böyle bir durumda kendisine en azından yargı çevresinden işaret dili bilen bir avukat gönderilmesi ve avukat tarafından “köprü” görevi ile tercümanın yönlendirilmesi gerekebilir. En azından bu süreç için avukatlara barolar tarafından Temel işaret dili eğitimi verilmesi çözüm yolunda önemli bir adım olacaktır** Mevcut durumda avukatlara işaret dili eğitimi verilmesini Ankara Barosu dışında uygulayan baro ile karşılaşılmamıştır. Bazı barolarda ise bu eğitimin verilmesi hedeflenmektedir.
4. Kolluk kuvvetlerinde; susma hakkı, yakınlarına haber verme hakkı, avukat talep etme hakkı gibi hakları içeren şüpheli ve sanık hakları formu "erişilebilir formatta" değildir. Bu formun işaret dili çevirisi yapılmamaktadır. Kolluk Merkezlerinde engelli kişilerin izleyerek haklarını öğrenebilecekleri video çevirileri mevcut olmalıdır. Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı hakkındaki 5275 sayılı Kanun, hükümlülerin hak ve sorumlulukları veya şikâyet mekanizması hakkında bilgilendirilmesi ve bu bilgilerin engelli bireyler için erişilebilir formatlarda sağlanmasına ilişkin bazı tedbirleri içermektedir. **Bu bağlamda, Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Sözleşmesi’ndeki Adalete Erişim düzenlemesi ile CMK kapsamındaki hakların işaret dilinde bir video çevirisi ile veya bir tercüman vasıtası ile anlatılması gibi tedbirlerin alınması gerekmektedir.**
5. Karakoldan sosyal hizmetler aracılığı ile tercüman talebi geldiğinde tercümanın ilgili karakola gidebilmesi için sosyal hizmetlerden araç sağlanamamaktadır. Karakol da tercümanın ulaşımı için araç göndermemektedir. Tercüman kendi imkânları ile karakola ulaşmaya çalışmaktadır. Kaldı ki işitme engelli/ sağır birey tercüman talebini polise anlatamamaktadır. Polis, sağır bireyin tercüman talebini anlasa da sosyal hizmetlerdeki görevli ücretsiz tercümanını çağırılmamakta, özel bir tercümanı arayıp çağırılmaktadır. Oysaki Sosyal Hizmetlerden gelen tercümanlar da tercümanlık görevini yapabilmekte olup özel tercümanın çağırılacağı bir durum oluşmamaktadır. **Bu keyfi uygulamaya son verilecek farkındalık eğitimlerinin düzenlenmesi ve gerekli denetimlerin yapılması gerekmektedir.**

C. NOTERLERDE YAŞANAN SORUNLAR:

1. Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüğünden ücretsiz işaret dili tercümanı talep edilebileceğini bilmeyen adliye personelleri mevcuttur. Bakanlıktan tercüman talep edilse dahi “**Tercüman Talep Yazısı**” gibi bürokratik işlemlerden ve büyük şehirlerde trafik, mesafe vb. ulaşım güçlüğü faktörlerinden dolayı tercüman atanması işlemleri çok zaman almaktadır. Bu da işitme ve konuşma engelli/ sağır vatandaşın şikâyetinden/ihbarından vazgeçmesine ya da gecikmesinde sakınca bulunan hallerde ciddi hak kayıplarına yol açmaktadır. Kaldı ki bazı noterliklerde Bakanlıktan gelen ücretsiz tercüman kabul edilmemekte, yemin ettirmek suretiyle “zorunlu ve ücretli” tercümanlık hizmeti verilmektedir. Yani sağır vatandaş noterden bir tercüman hizmeti almak istediğinde

noter işlem ücretine ek tercüman ücreti de dâhil edilmektedir. Bu ise “**erişilebilirlik**” kısmında çok büyük ve haksız bir problem olup sağır vatandaşın iyiniyeti suiistimal edilmektedir. Ayrıca tercüman eksikliğinin yanı sıra var olan tercümanlarda da sorunlar yaşandığı görülmektedir. Sağır bireylerin noterlikte yaşadıkları suiistimale “**kötü niyetli işaret dili tercümanları**” da sebep olabilmektedir. Sağır bireylerin aile fertleri ve/veya noterlik çalışanları tarafından yönlendirilen ya da kötü niyetli biçimlerde anlaşmaya varılan tercümanların sağır bireylerin beyanlarını farklı olarak çevirmesi sonucu sağır bireylerin hak kaybına uğradıkları olaylara rastlanılmaktadır. **Bu hususta görev alan tercümanlara söz konusu hak kaybı yaratabilecek işlemlerde yükümlülükler getirecek düzenlemelerin yapılması gerekmektedir.**

2. Yine bazı noterler işitme engelli/ sağır bireye hizmet vermek istemeyerek ayrımcılık yapmaktadır. Bunun işitme engelli/ sağır bireyler tarafından "ayrımcılık" olduğu ve dava açılacağı bilinmemektedir. Bazı noterler sosyal hizmetlerin resmi tercümanını kabul etmemektedir. Önerdiği tercümanlar da yüksek ücret istemektedirler. Sosyal hizmetlerde görevli resmi işaret dili tercümanı "yeminli tercüman değil, adliyelerin bilirkişi listesinde değil" denilerek noterler tarafından kabul edilmemektedir. Tapu daireleri de benzer söylemlerle aynı durumu kabul etmemektedir. **Tapu Tüzüğü 24. Maddesinin 2. Fıkrası** “*İstem sahibinin, işitme, konuşma veya görme engelli olması halinde, işlemler isteğe bağlı olarak iki tanık huzurunda yapılır. Engellinin tanık istememesi halinde, bu husus istem belgesinde veya resmi senette belirtilir. İlgilinin işitme veya konuşma engelli olması ve yazı ile anlaşma imkânının da bulunmaması halinde, işaret dilinden anlayan yeminli bilirkişi bulundurulur.*” hükmüyle işitme engelli bireylerin işlemlerinin ne şekilde gerçekleştirileceğini açıkça belirtmiştir. Yine Türk Borçlar Kanunu 15. Maddesi de “*Görme engellilerin talepleri halinde imzalarında şahit aranır. Aksi takdirde görme engellilerin imzalarını el yazıları ile atmaları yeterlidir.*” hükmüyle engelli bireylerin noterlik işlemlerinde gerekli olan usul işlemlerinin, bireyin talebine bağlı olduğunu ortaya koymaktadır. Bu konuda kıyasen uygulanabilecek ve örnek oluşturabilecek çokça kanun hükmü mevcuttur. Engelli bireylerin işlemlerinin nasıl gerçekleştirileceğine ilişkin kanun maddeleri oldukça açık iken engelli bireylere yönelik, kurum çalışanlarının keyfiyet içeren davranışlarının ortadan kaldırılması için gerekli çalışmaların/ denetimlerin yürütülmesi gerekmektedir.

SONUÇ: Rapor, adalete erişimde zorluklara maruz kalan işitme engelli/ sağır bireylerin yaşadıklarının sadece bir kısmını ortaya koymaktadır. Raporla bahsedilen ya da bahse konu edilmeyen sorunların çözümü, engelli bireylerin hak kaybına uğramasının önüne geçilmesi ve hak arayışında olan engelli bireylerin karşılaştıkları haksızlıkların ortadan kaldırılması adına elzemdir. Raporun muhatap edindiği kurumların bu çözümleri yerine getirmesi temennisi ile faydalı olmasını diliyoruz.

İşitme Engelliler ve Aileleri Derneği & Van İşitme Engelliler ve Aileleri Derneği

Avukatları

Av. Zeynep ÇAKIR- Av. Sinan TAŞDEMİR

İletişim için : ied@ied.org.tr / vied-vied@hotmail.com